

## Η ΜΥΤΙΑΗΝΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

1. "Αγνωστα και ενδιαφέροντα στοιχεία για την κοινωνική και οικονομική ιστορία της Μυτιλήνης στα μέσα του 19ου αιώνα αντλούμε από τις αγγλικές προξενικές εκθέσεις, οι οποίες σώζονται σήμερα στα αρχεία του Public Records Office<sup>1</sup>. Οι σχετικές ειδήσεις για την πληθυσμιακή κατάσταση, τη διοικητική, εκπαιδευτική, εκκλησιαστική και οικονομική οργάνωση της Μυτιλήνης την εποχή εκείνη δια φωτίζουν σκοτεινές πτυχές της ιστορίας της και συμβάλλουν γενικότερα στη γνώση του τουρκοκρατούμενου ελληνικού χώρου. 'Αξιοσημείωτο είναι ότι οι ειδήσεις αυτές των "Αγγλων υποπροξένων δεν πρέπει να χαρακτηριστούν σαν άπλες περιγραφικές μαρτυρίες, επειδή ή σχετικά μακροχρόνια παραμονή στην περιοχή αυτή τους επέτρεψε να διεισδύσουν σε βάθος και να ασχοληθούν με τη διερεύνηση καιρίων ζητημάτων, που αναφέρονταν ακόμη και στη θέση του ελληνικού στοιχείου και στη διαφοροποίηση του καθεστώτος του μέσα στον όθωμανικό χώρο έπειτα από τις τουρκικές μεταρρυθμίσεις (τανζιματ) στα 1839 (Χάττι Σεριφ Γκιουλχανέ) και στα 1856 (Χάττι-Χουμαγιούν)<sup>2</sup>. Τα νέα στοιχεία, τα οποία έρχονται στο φως της δημοσιότητας, είναι δυνατόν να τα χωρίσουμε σε δύο ομάδες: 1) σ' εκείνα που αναφέρονται στη γεωγραφική, δημογραφική και γενικότερα στην κοινωνική κατάσταση της Μυτιλήνης, και 2) σ' εκείνα που εξετάζουν την κατάσταση του εισαγωγικού και του εξαγωγικού εμπορίου της Μυτιλήνης, καθώς και την κίνηση της ναυσιπλοΐας στο νησί αυτό κατά τη χρονική περίοδο 1858-1862.

Στα μέσα του 19ου αιώνα ή Μυτιλήνη αποτελεί το σημαντικότερο και πολυπληθέστερο νησί του τουρκοκρατούμενου ελληνικού χώρου ύστερα από την Κρήτη. Έχει συνολικό πληθυσμό 80.000 κατοίκους, από τους οποίους οι 60.000 είναι Έλληνες και οι 20.000 Τούρκοι<sup>3</sup>. 'Ο πληθυσμός της πόλης

1. *F.O.* 195/685 και *F.O.* 195/700 με την ένδειξη «Trade Reports».

2. Βλ. γενικά για τις τουρκικές μεταρρυθμίσεις στον όθωμανικό χώρο τις μελέτες των Stanford J. Shaw-Ezel Kurul Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. 2, Reform, Revolution and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975, London 1977, σσ. 59-61, και τη βασική εργασία του Roderic H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, Princeton, New Jersey 1963.

3. Παν. Σ. Παρασκευαΐδη, *Οί περιηγηται για τη Λέσβο*, 'Αθήναι 1973, σσ. 71, 87.

υπολογίζεται περίπου σὲ 10.000, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 7.000 εἶναι χριστιανοί, 2.000 μουσουλμάνοι καὶ 800-900 Εὐρωπαῖοι. Στὸ νησί υπάρχουν γύρω στὰ ἐξήντα χωριά, ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀρκετὰ μεγάλα, ὅπως τὸ Πλωμάρι, ὁ Μόλυβος, ἡ Ἀγιάσσος καὶ ἡ Καλλονή. Σὲ κάθε χωριὸ υπάρχουν ἑλληνικὴ ἐκκλησία καὶ ἑλληνικὸ σχολεῖο. Ἐκεῖ, ὅπου τὸ τουρκικὸ στοιχεῖο ἐπικρατεῖ, συναντᾶ κανεὶς σχεδὸν πάντοτε καὶ ἓνα τζαμί. Τὸ νησί χωρίζεται στοὺς καζάδες τοῦ Κάστρου, τοῦ Μόλυβου καὶ τῆς Καλλονῆς.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι μόλις τὸ  $\frac{1}{7}$  τῆς συνολικῆς ἔκτασης τῆς Μυτιλήνης ἀποτελεῖ καλλιεργήσιμη ἔκταση, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τοῦ νησιοῦ εἶναι γενικὰ πετρώδες<sup>1</sup>. Τὰ ἔλατα εἶναι τὰ μόνα δέντρα τὰ ὁποῖα υπάρχουν σὲ ἀφθονία. Βασικότερο προϊόν εἶναι ἡ ἐλιά καὶ σὲ μικρότερες ποσότητες τὰ σύκα, τὰ πορτοκάλια, τὰ σταφύλια καὶ τὰ ἀμύγδαλα. Στὸ νησί υπάρχουν ἀκόμη ὄρυγεῖα σιδήρου καὶ ἄφθονη ξυλεία. Δύο κάστρα δεσπόζουν στὴ Μυτιλήνη καὶ στὸ Σίγκρι, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται καλὰ καὶ ὑπερασπίζονται ἀπὸ 500 ἄνδρες μὲ ἐπικεφαλῆς ἓνα διοικητὴ. Στὸ βόρειο καὶ στὸ νότιο ἄκρο τοῦ νησιοῦ υπάρχουν τρία λιμάνια. Τὸ λιμάνι Ἐλιά, πού βρίσκεται στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς νότιας ἀκτῆς, θεωρεῖται ἀπὸ τὰ καλύτερα τοῦ Ἀρχιπελάγους<sup>2</sup>.

Στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα ἡ Μυτιλήνη ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς τουρκικῆς διοίκησης τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἔδρα της στὴ Ρόδο. Διοικεῖται ἀπὸ ἓνα καϊμακάμη, ὁ ὁποῖος διορίζεται ἀπὸ τὴν Πύλη καὶ εἶναι πρόεδρος τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου τῆς Μυτιλήνης. Αὐτὸς ἀπονέμει τὴ δικαιοσύνη καὶ διαχειρίζεται τὴν κρατικὴ περιουσία. Ἡ πόλη τῆς Μυτιλήνης (Κάστρο) εἶναι ἔδρα τοῦ Ἑλληνα ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ὑποπροξένων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μετὰ τὴν καταστροφὴ ἀπὸ τὴ φωτιά τοῦ 1851, ἡ πόλη ξανακτίστηκε καὶ οἱ δρόμοι της διαπλατύνθηκαν. Σὲ κάθε καζὰ τοῦ νησιοῦ ἀσκεῖ τὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση ἓνα κοινοτικὸ συμβούλιο. Τὸ κοινοτικὸ συμβούλιο τοῦ Κάστρου διοικεῖται ἀπὸ τὸν καϊμακάμη καὶ τῶν ἄλλων δύο καζάδων ἀπὸ δύο μουδέρηδες. Στὰ κοινοτικὰ συμβούλια συμμετέχουν ἓνας καδῆς, ἓνας μουφτής, ἓνας ἐπίσκοπος, τρεῖς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ ἀνάλογος ἀριθμὸς ἀντιπροσωπεύει τὸν τουρκικὸ πληθυσμὸ. Οἱ δύο μουδέρηδες τοῦ Μόλυβου καὶ τῆς Καλλονῆς διορίζονται ἀπὸ τὸν καϊμακάμη τοῦ Κάστρου. Τὰ ἔσοδά τους δὲν ξεπερνοῦν τίς 6 λίρες τὸ μῆνα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀστικὴ καὶ ποινικὴ δικαιοδοσία τους, τὰ κοινοτικὰ συμβούλια εἶναι ἐπιφορτισμένα μὲ τὴ συγκέντρωση τῶν φόρων καὶ εἰσφορῶν, τὴν εἰσπραξὴ τῶν εἰσοδημάτων τῆς Πύλης καὶ τὴν ἐκμίσθωση τῆς δεκάτης. Μολαταῦτα, ὅπως σημειώνει ὁ Ἀγγλος ὑποπρόξενος,

1. Εὐσταθίου Γεωργιάδου, *Τὰ Λεσβιακά, ἢ τὸ ἱστορικὸν τῆς νήσου Λέσβου*, Ἀθήνησι 1849, σσ. 7-8.

2. Βλ. Γ. Ἀρχοντόπουλου, *Σύντομος τοπογραφία τῆς νήσου Λέσβου ἢ Μυτιλήνης*, Σμύρνη 1859, σσ. 22-23.

τὰ ταμεῖα τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων τοῦ νησιοῦ δὲν εἶχαν τὴν οἰκονομικὴ δυνατότητα νὰ διαθέσουν τὰ ἀπαραίτητα ποσὰ γιὰ τὴ συντήρηση τῶν ἐλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρμοδιότητες τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης θὰ ἦταν μηδαμινές, ἂν οἱ ἐλληνικὲς κοινότητες δὲν ἀναλάμβαναν τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ συντήρηση τῶν σχολείων καὶ τοῦ νοσοκομείου, ἀφαιρώντας κάθε χρόνο ἓνα ὀρισμένο ποσὸ ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῶν ἀγροτικῶν τους προϊόντων <sup>1</sup>.

Στὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ ὑπῆρχε ἓνα ἐμποροδικεῖο, τὸ ὁποῖο ἀπαρτιζόταν ἀπὸ ἐμπόρους διαφόρων ἐθνικοτήτων. Ἡ ἀστυνομία τῆς Μυτιλήνης ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 280 ἄνδρες. Ὁ διοικητὴς τῆς ἀστυνομίας διοριζόταν ἀπὸ τὸ κοινοτικὸ συμβούλιο τῆς Μυτιλήνης. Ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις, ἡ ἀστυνομία τοῦ νησιοῦ ἦταν ἐντελῶς ἀνοργάνωτη, ἐνῶ ἡ ναυτονομία περιοριζόταν σ' ἓνα μικρὸ πλοῖο ποῦ ἦταν ἀγκυροβολημένο στὸ λιμάνι τοῦ νησιοῦ. Οἱ φυλακὲς τοῦ νησιοῦ ἦταν ἀνθυγιεινὲς καὶ διαιροῦνταν σὲ δύο κατηγορίες: 1) σ' ἐκεῖνες, ὅπου φυλακίζονταν ὅσοι εἶχαν διαπράξει ἐγκλήματα, καὶ 2) σ' ἐκεῖνες ποῦ προορίζονταν γιὰ μικροαδικήματα.

Κατὰ μέσο ὄρο τὰ ἐτήσια εἰσοδήματα τῆς Μυτιλήνης ἐφθάναν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὰ 30.000.000 πιάστρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 24.000.000 προέρχονταν ἀπὸ τὸ λάδι καὶ τὸ σαποῦνι καὶ τὰ ὑπόλοιπα 6.000.000 ἀπὸ διάφορα ἄλλα προϊόντα, κυρίως δημητριακὰ καὶ κρασί. Τὰ ἔσοδα τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς διάφορους φόρους ὑπολογίζονταν σὲ 5.370.000 πιάστρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 900.000 προέρχονταν ἀπὸ τὸν ἔγγειο φόρο, τὰ 650.000 ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ φόρο, 1.000.000 ἀπὸ τὸν τελωνειακὸ φόρο, 2.100.000 ἀπὸ τὴ δεκάτη τῶν ἐλιῶν, 500.000 ἀπὸ τὴ δεκάτη τῆς συγκομιδῆς (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐλιές), 180.000 ἀπὸ τὸν ἀγορανομικὸ φόρο καὶ 40.000 ἀπὸ τοὺς ὑγειονομικοὺς φόρους. Ἀνάμεσα στὰ ἔξοδα τοῦ νησιοῦ (510.000 πιάστρα) πρέπει νὰ συγκαταλέξουμε καὶ τὴν ἐτήσια ἐπιχορήγηση τοῦ καϊμακάμη (60.000 πιάστρα), τοῦ συλλέκτη τῶν εἰσφορῶν (18.000), τοῦ διοικητῆ καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς ἀστυνομίας (174.000), τὴ συντήρηση ἑνὸς πολεμικοῦ πλοίου (48.000), τὸ μισθὸ τῶν πυροβολητῶν τῶν κάστρων (180.000), καὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ ὑγειονομείου (30.000). Τὰ καθαρὰ ἔσοδα τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης κυμαίνονταν γύρω στὰ 4.860.000 πιάστρα <sup>2</sup>.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ μουσουλμανικὸς κλῆρος τῆς Μυτιλήνης εἶναι ὀλιγάριθμος καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 30 ἱμάμηδες, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα, διδάσκουν στοὺς νεαροὺς Τούρκους τὴν ἀνάγνωση. Οἱ ἱμάμηδες εἶναι σχεδὸν ἀμόρφωτοι καὶ ζοῦν πενιχρὰ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν τζαμιῶν. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ μόρφωση ἀνάμεσα στὸν μουσουλμανικὸ πληθυσμὸ ἦταν

1. *F.O.* 195/685.

2. *F.O.* 195/700.

πολύ περιορισμένη. Στό νησί υπήρχαν συνολικά 23 τουρκικά σχολεία, που διευθύνονταν από τους ιμάμηδες, οι οποίοι δίδασκαν στους μαθητές να απαγγέλλουν όρισμένους στίχους από τὸ Κοράνι. Ἡ ἀνώτερη ἐκπαίδευση ἐπαφίονταν στους μουδίρηδες, οι οποίοι δίδασκαν τὸ Κοράνι στὸ μοναδικὸ μεντρεσέ τοῦ νησιοῦ, ὅπου φοιτοῦσαν μόνο 5-6 άτομα. Οἱ μουδίρηδες ἀμείβονταν πλουσιοπάροχα ἀπὸ τὸ τουρκικὸ κράτος. Ἡ διδασκαλία, ἡ παροχὴ τροφῆς καὶ ἡ παραμονὴ στὸν μεντρεσέ προσφέρονταν δωρεὰν στους μαθητές. Συνοψίζοντας ἀξιίζει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ἡ μουσουλμανικὴ διδασκαλία στὴ Μυτιλήνη εἶχε ἀποκλειστικὰ θρησκευτικὸ χαρακτήρα καὶ περιοριζόταν μόνο στὴν ἀνάγνωση καὶ στὴν ἐρμηνεία τοῦ Κορανιοῦ<sup>1</sup>.

Ὁ ἐλληνικὸς κλῆρος τῆς Μυτιλήνης ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἓναν ἀρχιεπίσκοπο, ἓναν ἐπίσκοπο καὶ 300 ἱερεῖς, οι οποίοι ἀντλοῦσαν τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους τοὺς ἀπὸ τὶς σημαντικὰς δωρεὰς τῶν χριστιανῶν στὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα. Τὸ ἐτήσιο εἰσόδημα τοῦ ἀρχιεπίσκοπου ὑπολογιζόταν σὲ 1200 λίρες καὶ τοῦ ἐπίσκοπου σὲ 500. Οἱ ἱερεῖς ὅμως τοῦ νησιοῦ βρίσκονταν σὲ ἄθλια οἰκονομικὴ κατάσταση. Ἀντίθετα μὲ τὴν περιορισμένη ἐκπαίδευση τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μυτιλήνης, τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο βρισκόταν πραγματικὰ σὲ πλεονεκτικότερη θέση, ἀφοῦ, ὅπως τονίζει ὁ Ἄγγλος πρόξενος, σὲ κάθε ἐλληνικὸ χωριὸ ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἐλληνικὸ σχολεῖο<sup>2</sup>. Καὶ ἐπισημαίνει ὅτι σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα δὲν θὰ ὑπάρχει οὔτε ἓνας Ἕλληνας, πὺ νὰ μὴ ξέρει νὰ διαβάσει καὶ νὰ γράφει. Σ' ὁλόκληρο τὸ νησί ὑπῆρχαν συνολικὰ 69 ἐλληνικὰ σχολεῖα γιὰ ἀγόρια καὶ γιὰ κορίτσια. Στὰ σχολεῖα τῶν ἐλληνικῶν χωριῶν διδάσκονταν ἀνάγνωση, γραφὴ καὶ μαθηματικά. Στὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ ξεχώριζε ἓνα ἐπιβλητικὸ οἰκοδόμημα, τὸ «Μεγάλον Σχολεῖον», πὺ κτίστηκε στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1840-1850 μὲ ἐξοδα τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος τοῦ νησιοῦ καὶ στὸ ὅποῖο προσφερόταν δωρεὰν στὰ Ἑλληνόπουλα ἡ ἀνώτερη ἐκπαίδευση. Τὸ κτίριον αὐτό, τὸ ὅποῖο συντηροῦνταν μὲ δωρεὰς, ἦταν ἐπανδρωμένο μὲ μιὰ μεγάλη βιβλιοθήκη, ἓνα ἐργαστήριον φυσικῆς καὶ ἓνα μικρὸ μουσεῖο. Οἱ ἔξι καθηγητὲς τοῦ δίδασκαν ἀρχαῖα ἐλληνικά, λατινικά, γαλλικά, ἀριθμητικὴ, γεωγραφία, ἱστορία καὶ φιλοσοφία. Στὴ Μυτιλήνη οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐπίσης δύο μοναστήρια μὲ 100 μοναχοὺς, τὰ ὅποια κτίστηκαν τὸ 15ο αἶωνα ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἰγνάτιο Ἀγαλλιανὸ τῆς Μήθυμνας<sup>3</sup>. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ τοὺς καθήκοντα οἱ μοναχοὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὶς γεωργικὰς ἐργασίας καὶ μὲ τὴν κατασκευὴν μάλλινων καλτσῶν. Τὰ μοναστήρια συντηροῦνταν ἀπὸ διάφορα εἰσοδήματα, τὰ ὅποια προέρχονταν ἀπὸ τὶς ἀγροτικὰς ἰδιοκτησίας.

1. F.O. 195/700.

2. Βλ. ἀναλυτικὰ στοῦ Π. Ι. Σαμαρᾶ, *Ἡ ἐκπαίδευση στὴ Λέσβο (Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς)*, Μυτιλήνη 1948, σσ. 83-91 καὶ σσ. 19-31.

3. Πρβ. Φ. Δήμου, *Ἱστορία τῆς τουρκοκρατούμενης Λέσβου*, Λέσβος 1931, σσ. 53-54.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Μυτιλήνης ἦταν δραστήριοι, ἐργατικοὶ καὶ εἶχαν φιλειργητικὸ χαρακτήρα<sup>1</sup>. Ἐπιδίδονταν μὲ μεγάλη ἐπιτυχία στὸ ἐμπόριο, στὴ ζωγραφικὴ, στὴν οἰκοδομικὴ καὶ στὴν ξυλουργικὴ. Περίπου 4.000 ἐργάτες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ μισοὶ ἦταν ἐποχιακοί, ἀποδημοῦσαν κάθε χρόνο στὴ Σμύρνη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ ἡμερομίσθιο τῶν ἐργατῶν αὐτῶν διέφερε ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ καὶ κυμαινόταν ἀπὸ 2-4 σελλίνια. Οἱ τουρκικὲς μεταρρυθμίσεις στὰ 1839 καὶ στὰ 1856 βελτίωσαν ἀναμφισβήτητα τὸ καθεστῶς τοῦ ἐλληνισμοῦ τῆς Μυτιλήνης. Καὶ ὅμως ἡ δικαιοσύνη δὲν ἀπονεμόταν πάντα μὲ ἀμεροληψία ἀπὸ τὰ κοινοτικὰ συμβούλια τοῦ νησιοῦ, γιατί τὰ μέλη τους ἐπηρεάζονταν ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς συγγένειας ἢ συμφερόντων; σὲ βάρους ὅμως τῶν ἄλλων συμπατριωτῶν τους.

Ἡ Μυτιλήνη δὲν διέθετε ἀναπτυγμένο ὁδικὸ δίκτυο. Οἱ δρόμοι ἀχρηστεύονταν τὸ χειμῶνα. Τὰ μόνια μεταφορικὰ μέσα ἦταν τὰ μουλάρια. Ὁ τρόπος καλλιέργειας ἦταν ἐντελῶς πρωτόγονος. Τὰ δάση τῆς Μυτιλήνης ἀνῆκαν στὸ τουρκικὸ δημόσιο. Ἡ ἀλιεΐα ἦταν περιορισμένη. Οἱ σαρδέλλες ἦταν τὰ μόνια ψάρια καλῆς ποιότητος. Στὸ νησί ὑπῆρχε ἐπίσης ἓνα λοιμοκαθαρτήριο, πού εἶχε ἰδρυθεῖ στὰ 1836. Χάρη στὰ ὑγειονομικὰ μέτρα πού πάρθηκαν ὕστερα ἀπὸ ἐκείνη τὴ χρονιά, οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ γλύτωσαν δύο φορές ἀπὸ τὴ χολέρα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βοδιῶν κυμαινόταν στὶς 3.000 καὶ τῶν προβάτων στὶς 25.000. Παλαιότερα οἱ κατσίκες στὸ νησί ἦταν πολυάριθμες, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὸ 1855 διώχθηκαν ἀπὸ τὸ νησί, ἐπειδὴ προκαλοῦσαν σημαντικὲς καταστροφές στὶς φυτεῖς τῶν ἐληθῶν<sup>2</sup>.

Ἡ Μυτιλήνη ἔκανε εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ σημαντικῶν ποσοτήτων σιταριοῦ, βρώμης, ρυζιοῦ, καπνοῦ, ζάχαρης, γαλλικῶν δερμάτων, ἀγγλικοῦ σιδήρου καὶ διαφόρων βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπὸ τὴ Γερμανία καὶ τὴν Ἀγγλία, ὅπως ὅπλα καὶ φάρμακα. Ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ προϊόντα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ ζάχαρη, τὸν καφέ, τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ δέρματα, τὰ ὁποῖα εἰσάγονταν κατευθεῖαν ἀπὸ τὴ Μασσαλία, ἀγοράζονταν ἀπὸ δεύτερο χέρι ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τοῦ νησιοῦ στὴ Σύρα, στὴ Σμύρνη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη σὲ χαμηλότερες τιμὲς ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς τόπους παραγωγῆς. Ἡ Μυτιλήνη παρῆγε μόνον τὸ 50% τῆς ἀπαιτούμενης ποσότητος δημητριακῶν γιὰ τὴ ντόπια κατανάλωση. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἓνα σημαντικὸ ποσοστὸ τῆς ἐτήσιας εἰσαγωγικῆς ἀξίας τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ ἀντιπροσώπευαν τὰ δημητριακά. Ἐτσι στὰ 1854 ἡ ἀξία τῶν εἰσαγόμενων δημητριακῶν κυμάνθηκε στὶς 150.660 λίρες, στὰ 1855 στὶς 114.400 λίρες, στὰ 1856 στὶς 129.336, στὰ 1857 στὶς 201.295 καὶ στὰ 1858 στὶς 180.436 λίρες<sup>3</sup>.

1. Π. Παρασκευαΐδης, *Οἱ περιηγηταὶ γιὰ τὴ Λέσβο*, σσ. 98, 127, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

2. *F.O.* 195/685.

3. Βλ. καὶ στοῦ Lewis Farley, *The Resources of Turkey*, London 1863, σσ. 163-164.

Σημαντικά ἐξαγωγικά προϊόντα τῆς Μυτιλήνης στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα εἶναι τὸ ἐλαιόλαδο, τὸ σαποῦνι, τὰ προβατίσια καὶ κατσικίσια δέρματα, τὰ σύκα καὶ τὸ τυρί. Τὸ λάδι προορίζεται κυρίως γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Τουρκίας, τῆ Γαλλία καὶ σὲ μικρότερες ποσότητες στέλνεται στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Αὐστρία. Τὸ σαποῦνι, τὸ μετάξι, τὰ σύκα, τὰ μαλλιά καὶ τὸ τυρὶ κατευθύνονται στὰ τουρκικὰ λιμάνια. Τὰ δέρματα προορίζονται γιὰ τὴν Τεργέστη. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ἐξαγωγή τοῦ λαδιοῦ καὶ τοῦ σαπουνιοῦ καλύπτει τὰ  $\frac{3}{4}$  τῆς ἐτήσιας ἐξαγωγικῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορίου τῆς Μυτιλήνης κατὰ τὴν περίοδο 1854-1858<sup>1</sup>.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δύο μεγάλες ξένες ἀτμοπλοϊκὲς ἐταιρεῖες ἐξυπηρετοῦν μὲ συχνὰ δρομολόγια τὶς ἐμπορικὲς ἀνάγκες τῆς Μυτιλήνης, τῆς ὁποίας τὸ λιμάνι ἔχει ἀναπτύξει ἀξιόλογη οἰκονομικὴ δραστηριότητα συγκριτικὰ μὲ τὰ ἄλλα τουρκικὰ λιμάνια. Τὰ ἀτμοκίνητα πλοῖα τῆς Αὐστριακῆς ἐταιρείας Lloyd κατευθυνόμενα ἀπὸ τὴν Τεργέστη στὴν Κωνσταντινούπολη περνοῦν τακτικὰ ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ γαλλικὰ πλοῖα τῆς Messageries Maritimes, ἡ ὁποία ἐκτελοῦσε τὸ δρομολόγιον Μασσαλίας-Κωνσταντινούπολης<sup>2</sup>. Ἐὰς σημειωθεῖ ὅτι στὰ 1865 ἡ κίνηση τῆς ναυσιπλοίας στὴ Μυτιλήνη ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ 7.664 ἰστιοφόρα συνολικῆς χωρητικότητος 73.646 τόνων καὶ ἀπὸ 24 ἀτμοκίνητα χωρητικότητος 6.350 τόνων<sup>3</sup>.

F.O. 195/741/χωρὶς ἄλλες ἐνδείξεις

*Rapport annuel de Mons.  
le Vice Consul Charles Biliotti  
sur Chio et Mételin pour l'année 1861*

Les navires anglais qui touchent ordinairement à Chio, sont ceux qui vont charger des raisins secs à Chesmé, qui n'en est éloigné que de 7 milles, et relâchent ensuite à Chio pour se munir de leur patente de

1. Βλ. ἐπίσης στοῦ Ubicini, *Lettres sur la Turquie*, première partie, *Les Ottomans*, deuxième éd., Paris 1853, σ. 430, A. Viquesnel, *Voyages dans la Turquie d'Europe*, Description physique et géologique de la Thrace, Paris 1868, τ. 1, σ. 32.

2. Nicholas Michoff, *Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*, Sofia 1971, τ. 6, σσ. 298-299.

3. Nicholas Michoff, *Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*, Rapports consulaires Français et autres documents officiels, Svichtov 1950, τ. 3, σ. 600.

santé, et quelquefois pour y prendre partir de leur chargement en cet article. Le nombre de navires ou vapeurs Anglais annuellement occupés à ce commerce d'Exportation, et la valeur de leur chargement varient selon le plus ou moins de demandes en raisins secs.

En 1859 par exemple la valeur de ces exportations s'est élevée à £ 36.000, tandis que l'année suivante elle n'a été que de £ 3.500, mais en temps ordinaire, elle peut s'évaluer approximativement de £ 10.000 à 15.000.

A Mételin ce n'est que par hasard qu'un ou deux navires Anglais touchent par année, il n'y en a pas eu pendant les quatre dernières.

La Navigation étrangère à Chio quoique moins importante que celle des années précédentes a cependant été plus animée qu'on n'aurait eu lieu de le supposer à cause de la stagnation des affaires des oscillations du change à Constantinople, où sont exposées presque tous les produits de l'île. Les navires Chiotés ont été principalement occupés à transporter du blé de la mer noire dans différents ports d'Europe. A Mételin la Navigation étrangère offre aussi peu d'importance.

Les ports de ces deux îles se trouvent dans le déplorable état mentionné dans les rapports précédents. Aucune amélioration n'a été introduite dans le service des Phares qui éclairent les ports de ces deux îles, dont les entrées étant étroites réclament un bon éclairage pour éviter des sinistres. Aucun navire n'a été mis sur le chantier à Chio. A Mételin on a fabriqué des petits bateaux jaugeant ensemble environ 200 tonneaux.

L'Exportation à Chio a souffert cette année une diminution sensible, à cause de l'instabilité du cours des monnaies à Constantinople, les négociants n'ont pas voulu s'exposer à toutes les vicissitudes de la Capitale, et cette diminution dans l'exportation a réagi aussi sur l'importation qui de son côté s'est faite remarquer par un mouvement moins actif que celui des dernières années, occasionné, surtout par le manque de crédit en Europe. L'abondance des récoltes cette année à Chio a contribué à maintenir les affaires commerciales de l'île dans un état moins défavorable que dans les autres localités. Cependant, l'exportation des articles disponibles que consomme la Capitale, a été bien limitée, et une grande partie des produits de l'île, surtout l'huile, se trouvent invendus à Chio. Les citrons, et les oranges seulement, qu'on ne pouvait pas conserver, ont été envoyés en totalité à Constantinople. Le mastic, qui est un des principaux produits de l'île, n'a été cette année que peu demandé en Europe.

A Mételin, si l'importation accuse quelque activité, la cause en est que plusieurs des articles, importés, tels que sucre, café, rhum, poissons salés etc ont été en grande partie réexportés d'ici aux ports voisins de l'Asie Mineure. Quant à l'exportation depuis bien des années elle n'avait été aussi limitée. Ce n'est pas d'ailleurs que l'huile d'olive commune et le numeraire fait éprouver de grandes pertes au commerce de Mételin. Depuis lors peu de négociants osent aventurer des envoies d'huile et de savon à Constantinople et notre commerce d'exportation est en quelque sorte paralysé.

L'espoir que l'on nourrissait au sujet de la nécessité des produits agricoles à Chio, n'a pas été reçu. Si les blés et les orges ont rendu a peu près comme à l'ordinaire, il y a eu augmentation sensible dans les légumes secs spécialement sur les fèves et les pois ciches. On évalue la production de ces derniers articles a environ 6.000 cwt<sup>1</sup> et le savon, principaux produits de ce pays aient manqué sur place, bien au contraire, mais d'une part les prix de l'huile se sont constamment maintenus trop élevés, pour que l'exportation en Europe de cet oléagineux put convenir. D'un autre côté, les premiers envois d'huile et de savon effectués vers le commencement de l'année à Constantinople, principalement ainsi dire seul débouché de ces articles en Turquie ayant été vendus en papier monnaie à un prix qui lors de la vente semblait convenable, vu le taux des monnaies métalliques, ont peu de jours après par suite de la hausse rapide, dont la moitié à peine a été expédiée à Constantinople et en Russie. La maladie des vignes qui a été avantageusement combattue par quelques propriétaires par l'emploi du soufre, a presque entièrement disparu. La récolte en mastic, en huile et en amandes surtout, a été on ne peut plus abondante. Les arbrisseaux de toute espèce dont on fait une grande exportation de Chio sont magnifiques, mais une maladie survenue aux muriers a réduit de moitié la récolte des vers à soie.

A Mételin les diverses récoltes se sont heureusement effectuées. Les produits agricoles ont été de bonne qualité et en quantité abondante à l'exception des pommes de terre, qui ne croissent d'ailleurs que dans une seule localité, sont de qualité inférieure et ont presque totalement manqué, et ses châtaignes qui n'ont atteint qu'un cinquième du produit des années ordinaires.

Voici les noms de ces produits avec leur valeur approximative calculée sur les prix courants savoir.

---

1. cwt=στατήρες, συντόμευση τοῦ «hundred weight», 1 cwt=1 καντάρι.



Blé	19.375 quart. Im	£ 35.000
Orge	21.250 »	» 20.000
Fèves	6.280 »	» 8.350
Sésame	37.000 Liv. Ang.	» 300
Coton	2.000 Cwt	» 1.650
Vallonnée	2.000 »	» 1.000
Raisin	2.000.000 Livres	» 5.000
Figues	4.000 Cwt	» 2.000
Cocons	100.000 Livres	» 8.350
Tabac	15.000 »	» 350
Laine	800 Cwt	» 1.350
Coins & Poires	500.000 Livres	» 2.000
Légumes frais		» 4.150
Pommes de terre		» 100
Chataignes		» 80
	Total	£ 89.680

Il est à remarquer, que les produits portés ci-dessus, sont considérés comme d'une importance secondaire en cette Ile, dont le principal produit est les Olives. Cette année la récolte de cette oléagineux qui semblait devoir être moyenne c'est-à-dire de 50.000 cwt d'huile, n'atteindra peut-être pas 35.000 cwt, à cause du manque de pluie. Toutefois ces données ne sont qu'approximatives, car, la récolte des olives qui se continue encore, ne sera terminée que vers la mi-Janvier. C'est alors seulement que l'on pourra connaître le chiffre exact du montant de cette récolte.

L'Industrie à Chio n'avance pas, les fabriques de tannerie, de distillerie pour l'eau de vie, de confitures et de toiles à voile travaillent assez pour employer un bon nombre de personnes, mais comme la plus grande partie de ces objets était débitée à Constantinople, les fabricants par les mêmes raisons déjà spécifiés ont diminué leur travail. Il n'y a point à Chio de fabrique de soie comme, il y en avait anciennement et d'où sortaient les meilleurs étoffes. Maintenant on expédie les cocons en Europe. Le peu d'activité au commerce d'exportations de Mételin pendant cette année a nécessairement eu pour effet de paralyser en partie les principales industries du pays, c'est-à-dire la fabrication de l'huile et celle des savons.

Voici, d'après les renseignements puisés aux meilleurs sources, quels ont été les produits industriels de Mételin dans le cours de cette année.

Huile	53.500 Cwt	£	110.000
Savon	16.000 »	»	26.700
Fromage	550.000 livres	»	6.700
Poissons salés	125.000 »	»	1.700
		Total	£ 145.100

Les Télégraphes sous marins posés en 1859 en Turquie par la maison Newall & Co de Londres reliaient Chio à Smyrne, Candie, la Grèce et par Constantinople à toute l'Europe. Malheureusement, les cables de Candie, de Syra, de Chio, à Constantinople ont successivement cessé pendant les derniers trois mois, de manière toutes communications télégraphiques ont cessé à Chio. Il est à présumer, que la maison Newall & Co. rétablira ces lignes qui donnaient des résultats très satisfaisants.

Θεσσαλονίκη

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΗ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ